

SAFAHAT'TAN SEÇMELER: ADALET

Zülfî GÜLER¹

ÖZET

Adalet, her devirde, her dinde ve her felsefede en çok sözü edilen konu olmuştur. İslam dininde ve felsefesinde de böyledir. Adalet ve aynı anlamı ifade eden kelimeler ile onun karşısı olan cevir ve zulüm kavramlarına Kur'an-ı Kerim'de, hadislerde ve dolayısıyla tefsirlerde ve diğer dinî eserlerde çok yer verilmiştir. Adalet çok geniş anlam taşıyan bir kavramdır; tasavvuf, hukukla, felsefeyle, sosyoloji, psikoloji gibi bilim dallarıyla ilgili anlamlar kazanmıştır. Özellikle ahlak ile ilgili bir terimdir; ahlaki bir erdemdir. Hatta denilebilir ki, İslam kültüründe ahlak adalettir, adalet ahlaklıdır.

Anahtar kelimeler: Akif, Safahat, adalet, ahlak, hak.

SELECTIONS FROM SAFAHAT: JUSTICE

ABSTRACT

Justice has been the most mentioned topic in every age, religion and philosophy. This is also the case in islamic religion and philosophy. The concepts of justice and the same meaning, and the concepts of translation and persecution, which are the opposite of it, are included in the Qur'an, hadiths and conse quently in commen taries and other religious Works. Justice is a very meaningful concept; it has gained meanings with mysticism, law, philosophy, branches of science such as sociology and psychology. It is a term especially related to morality; it is a moral virtue. It can even be said that in İslamic culture, morality is justice, justice is morality.

Key Word: Akif, Safahat, justice, morality, right.

---

¹ Prof. Dr. Emekli öğretim Üyesi, gulerzufi23@gmail.com

GİRİŞ

Adalet denilince akla ilk gelen, devletin kanunlarıyla tanınan hak ve hürriyetlerin herkes tarafından eşit bir şekilde kullanılmasının sağlanmasıdır. Haklıyı haksızdan, suçluyu suçsuzdan ayırt etme; haklının hakkını, suçlunun cezasını verme adaletle sağlanır. Adaletin karşıtı zulümdür. Aslında bu yazının zulmü de içermesi gerekirdi. Ama Safahat'ta zulüm ile ilgili o kadar çok söylem var ki, ikisi birlikte bir kitap hacmi oluştururdu. Akif, zulüm çağında yetişmiş; Türk'ün ve İslam'ın altında kaldığı büyük zulümleri görmüş bir kişi. Ayrıca Akif, Safahat'ta İslam ahlakını anlatıyor. Adalet İslam ahlakının temel öğesidir. Hatta adalet sözcüğünün bütün anlamlarına bakılarak, İslam ahlakı adaletten ibarettir denilebilir.

Adalet, felsefenin, sosyolojinin, psikolojinin konuları arasındadır. Akif'i bir sosyolog olarak kabul edebiliriz. Hatta ona şair filozof denilse yeridir.

Adalet, sözlüklerde şöyle tanımlanmıştır. Adalet: hakka riayetkârlık, hak tanırılık, haklılık, doğruluk (Devellioğlu, 2015: 9). İhkâk-ı hak ve herkesin istihkâkına tamâmıyla riâyet, adl, madelet, dâd, insaf, icra-yı adalet etmek; adalet mucib-i saadettir (Gündoğdu vd. 2018: 721). 1-Hak ve hukuka uygunluk, hakkı gözetme, doğruluk, töre. “Devletin temel amaç ve görevleri... kişinin temel hak ve hürriyetlerini sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya... çalışmaktır.” (Anayasadan alıntı). 2- Bu işi uygulayan, yerine getiren devlet kuruluşları. 3- herkese kendine uygun düşeni, kendi hakkı olanı verme. 4- yasalarla sahip olunan hakların herkes tarafından kullanılmasının sağlanması (TDK Türkçe Sözlük).

Her Cuma hutbesinin sonunda okunan ayet mealen şöyledir: “Şüphesiz Allah, adaleti, iyilik yapmayı, yakınlarla yardım etmeyi emreder; hayâsızlığı, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor.” (Nahl 16/90). Bu ayette geçen adalet (adl), her şeyi yerli yerine koymak; zulmetmemek; her hususta doğru ve ölçülü hareket etmek; kimseye haksızlık etmemek, herkesin hakkını vermek; doğru, dürüst olmak; yakınlarla ve düşkünlere iyilik ve yardım etmek anlamlarının tümünü ifade eder. Ayette geçen *fahşa, münker ve bağy* sözcükleri adaletin ve ahlakın zıttı olan edepsizlik, kargaşa, fenalık, azgınlık anlamlarını taşır.

Adalet, “her şeyi yerli yerine, en uygun şekilde koyma” demektir. Bu anlamıyla adalet; düzen, nizam, intizamı ifade eder. Demek ki adaletin karşıtı kargaşadır, nifaktır, fesattır. İlahî adalet sözünde de yaratış anlamı vardır; yani İlahî düzen.

Felsefe sözlüklerinde: *Tüze (adalet): Doğrunun, hakkın korunması; doğru olmanın öz belirtisi.* 1- Platon ve Aristoteles'ten beri, herkese kendine uygun düşeni, kendi hakkı olanı verme demek olan bir ana erdem. 2- (Daha dar, biçimsel anlamda) Doğru olarak kabul edilmiş olanda uzlaşma. Herkesin hakkının yasalarla tanınmış olması. 3- (En dar anlamda) Yargıcın niteliği olarak, yürürlükte olan hukuk yasalarının kesin bir uygulanması. Ancak bu

uygulama, İnsan yaşamındaki durumların ve ilişkilerin sonsuz çeşitliliği ve karmaşıklığı içinde, çok kesin ve en yüksek tüze olarak görülmek istenirse, en büyük bir tüzesizliğe de dönüşebilir; bu yüzden ölçülü bir sağduyuyla tamamlanmak zorundadır (Akarsu, 1975: 171).

Adalet ve Adaletsizlik: Toplumsal-siyasal bilinçte büyük bir rol oynayan, normatif/kurallaşmış ahlâk kavramları, edimleşmiş ya da düşüncedeki bir durum, insanın özüne, haklarına ve gereksinimlerine uygun düşen ve karşılık veren ya da onlarla çatışan, bu nedenle de düzeltilmesi gereken bir durum oluşuna bakılarak, adalet ve adaletsizlik terimleri içinde tanımlanır (Frolov, 1991: 6).

Zihinlerde öncelikle mahkemeleri ve adliye teşkilatını çağrıştırmasına rağmen adalet kavramı, hayatın her safhasıyla alakalı çok geniş anlamları ifade için kullanılan bir terimdir. İslam'da adalet, devlet işlerinin yanı sıra, kul ile Rabbi arasındaki ilişkilerden başlayarak insanların birbirlerine, canlı-cansız tüm yaratılmışlara, hatta kendi nefislerine karşı münasebetlerini düzenleyen en önemli prensiptir (Savut, 2014: 456).

Adalet: Kişisel ve sosyal yapıda dirlik ve düzeni, doğruluk ve eşitlik ilkelerine uygun yaşamayı sağlayan ahlaki erdemdir. Davranış ve hükümde doğru olmak, hakka göre hüküm vermek, eşit olmak, eşit kılmak. Adalet, Kur'an-ı Kerim'de ve hadislerde genellikle "düzen, denge, denklik, eşitlik, gerçeğe uygun hükmetme, doğru yolu izleme, takvaya yönelme, dürüstlük, tarafsızlık" gibi anlamlarda kullanılmıştır. Ayrıca insanın beden ve yüz yapısındaki uyum, ahenk ve estetik görünümü ile ruhi ve manevi yapısında bulunan iyilik, düzen, denge ve ahenk de adalet kavramıyla ifade edilmiştir. Buna göre adalet, başkalarının gelişigüzel istek ve telkinlerinden etkilenmeyen istikrarlı bir doğruluk ve ahlak kanununa itaatla gerçekleşen ruhi denge ve ahlaki kemaldır (Çağrı, 1988: 341). İnsanda bedensel ve ruhsal yönden kurulan bu ilahi düzene, Kur'an-ı Kerim'de "ahsen-i takvîm" denilmiştir. Eğer bu adalet ise, adalet en iyi, en güzel, en olgun kıvam, en üstün uyumdur.

Adalet genellikle, verilen ile hak edilen arasındaki dengeyi ifade eder. Bu denge bazı hâllerde eşitlikle gerçekleşir; ancak adalet eşitlik değil, dengedir (Karaman, 1988: 343).

Adalet bireysel ve sosyal yapıda dirlik ve düzenliği, hakkaniyet ve eşitlik esaslarına uygun şekilde davranmayı sağlayan bir erdem veya hukuk ilkesidir. Adalet, dinî açıdan yasak olan şeylerden sakınmak suretiyle doğru yol üzere olmaktır. Adalet, huzurlu ve istikrarlı bir toplumun temel dayanağıdır (Kara, 2013: 140).

İslam ahlakçıları ahlaki erdemleri dört temel başlıkta toplamışlardır: Hikmet, şecaat, iffet ve adalet. *İslam ahlakçılarının birçoğunun fikrine göre, insan nefsinin düşünme veya bilgi gücü (el-kuvvetü'n-natika, el-alime); öfke gücü (el-kuvvetü'l-gadabiyye) ve şehvet gücü (el-kuvvetü's-şehvaniyye) olmak üzere üç temel gücünden üç fazilet doğar. Bunlar sırasıyla hikmet, şecaat ve iffettir. Adalet ise bu üç faziletin gerçekleşmesiyle kazanılan ve hepsini içine alan dördüncü temel fazilettir* (Çağrı, 1988: 342).

Adalet teriminin mastarı olan “adl” sözcüğü adalet yerine kullanılır. *Adl, “doğru olmak, doğru davranmak, adaletle hükmetmek; eşitlemek vb.” manalara gelen bir mastardır. Ayrıca “doğruluk, hakkaniyet ve adalet” anlamlarıyla isim olarak kullanılır. Allah'ın isimlerinden biridir* (Topaloğlu, 1988: 387).

Âsım'dan

Köse İmam ile Akif arasında Konuşma

Hâlık'ın nâ-mütenâhî adı var, en başı: Hak.

Ne büyük şey kul için hakkın elinden tutmak!

Hani, Ashâb-ı Kirâm, ayrılışım, derlerken,

Mutlaka "Sûre-i ve'l Asr"ı okurmuş, bu neden?

Çünkü meknûn o büyük sûrede esrâr-ı felâh;

Başta îmân-ı hakîkî geliyor, sonra salâh,

Sonra hak, sonra sebât. İşte kuzum insanlık.

Dördü birleşti mi yoktur sana hüsrân artık.

Müslüman hakka zahîr olmaya her an mecbûr,

Sarsılır varlığı, göstermeye başlarsa fütûr.

Hele zulmün galeyânında bu mecbûriyyet,

Daha şiddetli olur başkalarından elbet.

Çünkü hak öyle zamanlarda kalır tehlikede,

Çaresizdir onu kurtarmaya bakmak sâde. (Âsım s. 420)

(Yaratan'ın birçok adı var, bunların en başı Hak. Bir kul için hakkın elinden tutmak, hakka yapışmak ne büyük bir lütuftur. Ashab-ı Kiram, birbirinden ayrılırken ve'l-Asr suresini okurlar mı; neden biliyor musun? Çünkü o büyük surede kurtuluş, mutluluk ve kulluk sıraları sıralanmış. Bu dizinin başında gerçek bir iman geliyor, sonra salah (iyilik, barış, huzur), sonra hak (adalet, doğru, gerçek, hakikat), sonra sebat (sözünde ve kararında sabit olma, başladığı işe sıkıca sarılma, yerinde durma, payidar olma, direnme). İşte, doğru, dürüst insana yakışır durumlar. Bir insanda ve millette bu dördü birleşirse ona artık acı, keder, zarar, ziyan ulaşmaz. Müslüman, her an adaleti gözetmeye, korumaya mecburdur. Bunda gevşeklik göstermeye başlarsa varlığı sarsılır. Özellikle zulmün arttığı zamanlarda bu mecburiyet daha da şiddetli olur. Çünkü böyle zamanlarda adalet tehlikeye düşer; mutlaka onu kurtarmaya bakmak gerek.)

Asr suresi (103/3): *"Asra andolsun ki, insanlar hüsrandır; ancak inanıp iyi işler yapanlar, birbirlerine hakkı ve sabrı tavsiye edenler hariç"*. Bu sureyi okumakla insanlar, imanlı, adaletli, sabırlı olmayı, iyi işler yapmayı birbirine tavsiye etmiş olmaktadır.

Hak, sözlükte *"gerçek, sabit ve doğru olmak, gerekmek; bir şeyi gerçekleştirmek; bir şeye yakinen muttali olmak"* anlamlarında eylem ifade eder. Ayrıca *"gerçek, sabit, doğru, varlığı kesin olan şey"* anlamlarında isim olarak kullanılır. İslami terim olarak, Allah'ın isim ve adlarından biridir. Hak ve onun çokluğu hukuk, genellikle batılın zıddı olarak gösterilir. Hukuki terim olarak, *"inkârı mümkün olmayacak kesinlikte gerçek (sabit) olan şey"*, *"gerçeğe mutabık olan hüküm"* anlamına gelir; bu hükmü taşıyan söz, inanç, din ve görüşler için de kullanılır. Tasavvufta; Allah ve O'ndan gelen her şey haktır. Hak batılın karşıtıdır. Allah hak, O'nun dışında kalan her şey (masiva) batıldır (Demirci, 1997: 151).

Batıl, Kur'ân-ı Kerîm'deki kullanımına göre, *"yalan"*, *"boşa çıkan amel"*, *"çirkin, faydasız ve gayesiz iş"*, *"Allah'ın dışında ilâh diye tapınılan put"*, *"hakkı örten perde"*, *"hakkın zıddı"*, *"gerçek bilgiye dayanmayan delil"* anlamlarını ifade eder. Tasavvufta ise Allah'ın dışında kalan bütün varlıklar değişkenlik ve fânîlik özellikleri taşıdıklarından batıl kabul edilir (Olguner, 1992: 148). Tasavvufta batıl, kendine has varlığı ve gerçekliği olmayan yaratılmışları, masivayı ifade için söylendiğine göre, onun karşıtı olan hak, gerçeği, gerçek varlığı, vücud-ı mutlakı ifade için kullanılır.

"Allah, gökleri ve yeri hak ile yarattı." (En'am, 6/73-Zümer, 39/5), mealindeki ayetlerde geçen *hakk* sözünü tasavvuf ehli adl olarak kabul etmiştir. Böylece ilk yaratılan olarak düşünülen hak ve adl Hakikat-ı

Muhammediye anlamı kazanmıştır. *Adl: Adalet, denge. (Tas.) kendisi vasıtasıyla sema ve arz yaratılan hak, yaratma vasıtası olan hak* (Uludağ 1991: 13).

Tasavvuf düşüncesinde ilk yaratılan, ilk taayyün, varlıkların başlangıç sebebi olan Nur-ı Muhammedî'dir. Buna, filozoflar akl-ı küll; tasavvuf erbabı ise Hakikat-ı Muhammediyye, Nur-ı Muhammedî, Ruh-ı Muhammedî adlarını vermişlerdir (Güler, 2006: 66).

Bir adam dursa da bir zâlim imâmın yüzüne,
Adli emretse, bu zâlim de onun hak sözüne,
İnkıyâd eyliyecek yerde tutup kıysa ona,
O mücâhid yazılır tâ şühedânın başına.
Hamza'dan sonra gelen şanlı şehîd ancak odur.
Hak için can verenin pâyesi elbet bu olur.
Hakkı bir zâlime ihtar, o ne şâhâne cihâd!
"En büyüktür" dedi Peygamber-i pâkize-nihâd.
Hak zelîl oldu mu millet de, hükûmet de zelîl.
"Hangi ümmette ki müşkildir edilmek tahsîl,
Âcizin hakkı kavîlerden... O, kuvvetlenemez.
- Ne güzel söz bu! Şumûlüyle berâber mu'cez. (Âsım s. 421)

(Bir adam, zalim bir yöneticinin karşısına dikilip onun yüzüne karşı adaleti emretse, o zalim de onun doğru sözüne uymayıp onun canına kıysa, o adam şehitlerin başına mücahit olarak yazılır; Hz. Hamza'dan sonra gelen şanlı şehit o olur. Adalet için can verenin rütbesi elbette budur. Bir zalime adil olmasını söylemek, onu ihtar etmek; o ne kahramanca, büyük cihattır. Tertemiz huylu Hz. Peygamber "O en büyüktür." dedi. Adalet yok oldu mu millet de hükümet de yok olur. Kapsamıyla birlikte ne kadar özlü güzel bir sözdür bu: *Âcizin, mağdurun, mazlumun hakkının, güçluden, zalimden alınamadığı, adaletin sağlanamadığı millet güçlenemez.*) Bu son söz hadistir. Ayrıca "Cihadın en üstünü, zalim hükümdara, hak sözü söylemektir." sözü de hadistir.

- Ömer'in hutbesi aklında mı bilmem?
- Bilmem...
- "Eyyühe'n-nâs, ederim taptığım Allâh'a kasem,

Yoktur aslâ şu cemâatte ki hiçbir âciz,
Benim indimde sizin olmaya en kadiriniz,
Bir kavînzide olan hakkını kurtarmam için.
Bir kavî kimse de yoktur ki bu ümmette, bilin!
En zaîf olmaya nezdimde, tutup kendinden,
Âcizin hakkını isrâr ile isterken ben... "
Ömer'in işte, Hocam, çizdiği meslek buydu.
- Lâkin akvâline ef'âli bi-hakkın uydu.
- Sallanan çünkü kılıçlardı; ne kuyruk ne kavuk!
Öyle bir devr-i şehâmette kolaydır ululuk.
Senin etrafını alsın ki yığınlarca sefil,
Kimi idmanlı edepsiz, kimi ta'limli rezil.
Kiminin fitratı âzâde hayâ kaydından;
Kiminin iffeti ikbâline etten kalkan.
O kumarbaz, bu harâmî, şunu dersin, ayyaş,
Sonra mecmûu müzevvir, mütebasbıs, kallâş...
Bu muhîtin bakalım şimdi içinden çıkabil;
Ne yaparsın? Ömer olsan, yine halin müşkil. (Âsım s. 421-422)

(- Ömer'in hutbesini hatırlıyor musun? - Bilmem... -Ömer şöyle diyordu: - *Ey insanlar, taptığım Allah'a yemin ederim ki, şu toplumda, asla hiçbir aciz yoktur ki, bir güçlü tarafından gasbedilen hakkını kurtarmam için, benim indimde sizin en güçlünüz olmasın. Şunu da iyi bilin, bu ümmette güçlü bir kimse de yoktur ki, bir zavallının gasbettiği hakkını ben almak isterken karşımda en zayıf olmasın.* -Hocam işte, Ömer'in çizdiği meslek buydu. – Fakat özü sözüne uygundu; eylemleri de sözlerine dosdoğru uyuyordu. - Çünkü onun etrafında kuyruk ve kavuk sallayan yoktu; sallanan sadece kılıçlardı. Öyle bir bilgelik ve yiğitlik devrinde ululuk kazanmak kolaydır. Senin etrafını yığınlarca alçak alsa, kimi tecrübeli edepsiz, kimi eğitimli rezil, kiminde utanma yok, kimi makam ve mevki için arı namusu atmış kişiler etrafını almış olsa; kumarbazlar, ayyaşlar, ispiyoncular, fesatçılar, yaltakçılar, hilekârlar çevreni sarmış olsa, içinden çıkabilir misin? Ömer olsan dahi gene de çok zor.)

Adaletin bir anlamı da toplumda güçlülerin güçsüzlere zulmetmesini önlemektir. Adaletin bu yönü, bugünkü toplumlarda, sosyal adalet kavramı içerisinde daha kapsamlı bir yer tutar. İşverenin, patronun, zengin, siyasi ya da idari mevki sahibinin, ağanın, şeyhin, kısaca bu yönlerden ya da herhangi bir nedenle güç kazanmış olanların, diğer insanların emeklerini maddi ve manevi yönden sömürmelerinin önlenmesi böyle bir adalet kapsamına girer. Hz. Ömer'in yapmayı istediği de bir bakıma budur.

Bu kısım Köse İmam'ın oğlu Âsım'a nasihatidir.

Cihan harbinin sürdüğü, Osmanlı'nın düşman ordularınca kuşatıldığı zamanlarda, millet perperişan, aç susuz, çırpıplak iken yiyip içip eğlenenlere; her evde matem var iken şenlik düzenleyenlere sinirlenen Âsım, birkaç arkadaşıyla birlikte eğlence yerlerini, kumarhaneleri, basıyor, kavga çıkarıyor, adam dövüyor. Oğlunun başına bir bela geleceğinden korkan İmam, Âsım'a nasihat ediyor.

Hiç bu mantıkla, a dîvâne, hükûmet mi yürür?

Bir cemâat ki erenler işi yumrukla görür,

Kafa bitmiş demek artık çekiver kuyruğunu!

Kuvvetin hakkı mıdır enselemek bulduğunu?

Bize, Âsım, ne şunun yumruğu lâzım, ne bunun;

Birinin pençesi ister yalınız: Kânûnun.

Ver bütün kudreti kânûna ki vahdet yürüsün...

Yoksa millet değil ancak dağınık bir sürüsün...

Memleket zaten ayol, baksana: Allak bullak,

Sen de hissinle yürürsen batırırsın mutlak.

Ya kuzum, zaptiye rûhuyla hükûmet sürenin,

Yeri altındadır, üstünde değildir kürenin! (Âsım s. 441-442)

(Hiç bu mantıkla hükmetmek olur mu? Bir toplumda her gelen işi yumrukla görürse, demek ki, artık akıl bitmiş, çek kuyruğunu yıkılsın. Her bulduğunu yakalamak kuvvetlinin hakkı mıdır? Âsım, bize, şunun bunun yumruğu lazım değil; sadece kanunun pençesi lazım. Bütün gücü kanuna ver ki birlik devam etsin; yoksa millet değil dağınık bir sürü olursun. Oğlum baksana zaten millet allak bullak. Sen de hissinle hareket edersen batırırsın. Ya, kuzum! Polis kuvveti ile halka hükmedenin yeri, yeryüzünde değil, yerin altındadır). Âsım'a söylenen bu sözler zalim yöneticilere de söylenilmiş gibidir.

Yâ Rab, senin üç türlü kulun var, bu muhakkak;
Bir kısmına her şeyleri bol bol veriyorsun...
Bir kısmına lâkin keremin muktesid olmuş.
Nûr istese bilfarz ona petrol veriyorsun.
Bir kısmı da aç kalmak için bağlı kapıda,
Ekmek dese bîçâre, heman yol veriyorsun. (Şiir Parçaları s. 582)

(Yâ Rab, bu gerçek ki, senin üç türlü kulun var; bir kısmına her şeyleri bol bol veriyorsun. Bir kısmına da rızık vermen biraz idareli, kısıtlı olmuş; diyelim ki ışık istese sen petrol veriyorsun. Diğer bir kısım, senin kapına bağlı, zavallı, çaresizler de var ki, onlar senden ekmek istese hemen yol veriyorsun.)

Akif, rızık dağıtmada Allah'ın adaletsiz olduğunu mu söylüyor, nedir? Ya da *Allah insanı, dünyayı ve onda rızıkları yaratmış; her insan bu rızıklardan hak ettiği kadarını alır; ya da Allah insana istediği rızıkı aynen vermez, onu elde etmenin sebeplerini verir* mi demek istemiş? Başka işaretler de çıkarılabilir. Ama yine de burada Allah'a serzeniş var. Bu manzumeden anlaşılıyor ki Akif, sosyal adaleti Allah'tan bekliyor.

SONUÇ

Adalet mülkün temelidir. Bu sözü ister Atatürk söylemiş olsun ister Hz. Ömer. Sözün anlamı, mülk sözcüğüne verilen anlama göre değişir. Bu sözü ilk defa Atatürk söylemiş olsaydı mülk kelimesini kullanmazdı sanırım; vatan derdi, yurt derdi, memleket derdi ya da devlet derdi. Mülk padişahlık, hükümdarlık zamanına ait bir sözdür. Mülkün sahibi maliktir; malik de Allah'tır ve yeryüzünde vekili padişah'tır. Yani mülk sözcüğünün kapsamı içerisinde millet kavramı yoktur. İçinde millet kavramı olmayan bir söz, vatan, yurt, memleket, devlet kavramlarını da ifade etmez. Ama bu gün, mülke memleket anlamı verilerek bu söz duvarlara kazınmıştır. Mülk kelimesinin anlamına dayanarak bu sözün çok eskiden birileri tarafından söylenilmiş olabileceği tahminimi belirtmeye çalıştım. Bu söz tasavvufi anlamda da kullanılmış olabilir. *Allah, gökleri ve yeri hak ile yarattı* (En'am, 6/73-Zümer, 39/5), ayetlerine tasavvuf ehlinin verdiği anlamı yukarıda kaydetmiştik.

Adaletle ilgili tanımlara bakıldığında, özellikle bu çalışmanın konusu olarak, iki bölüme ayırmak mümkündür:

1- Kişisel adalet: Bu daha çok ahlak ile ilgili bir durumdur. Kişilerin toplum içerisindeki davranışlarını kapsar. a) Doğruluk, dürüstlük. b) Başkalarının hakkını yememek ve hakkı zamanında, dürüst olarak teslim etmek. c) Kimseye kötülük etmemek, zarar vermemek, kimseyi rahatsız etmemek; bunların aksine insanlara iyilik etmek, yardımda bulunmak. d) Yalan söylememek. e) Dedikodu yapmamak, nifak çıkarmamak. f) Toplum kurallarına, kanunlara, töre ve geleneğe uygun hareket etmek. g) İnsandan gayri canlılara ve diğer doğa varlıklarına da zarar vermemek, vs. (Güler, 2019: 609).

Adaletin bu kısmı görecelidir; şahısların ve zamanın anlayışına göre değişebilir. Hz. Ömer'in adaleti de böyledir; yani kişisel bir adalet kavramıdır; kanunlarla belirlenmiş ve teşkilatlandırılmış bir adalet sistemi henüz yoktur. Nitekim yaptığı bir şikâyet üzerine verdiği kararı, kendine göre uygun ve adil bulmayan bir kişi tarafından, adalet timsali olan halife Hz. Ömer öldürülmüştür.

Akif'in bahsettiği adalet daha çok bu gruba giren adalet anlayışıdır. Safahatta siyasal ve sosyal adaletten hemen hiç bahsetmez ama siyasal adaletsizliklerden o kadar çok söz eder ki... Aslında ayrıca söylenmiş olması da pek gerekmez. Çünkü adalet kavramı tüm evreni kapsayan bir denge olduğuna göre, kişiseli, siyasalı, soysalı vs. hepsini de kapsar. Zaten Akif padişahlık zamanında yetişmiş, *Safahat'*ı o devirde yazmış; yani siyasal ve sosyal adalet kavramlarının olmadığı bir devirde. Siyasal ve sosyal adalet kavramı, milli ve modern devletin oluşmasından sonra ortaya çıkmıştır.

2- Siyasal ve sosyal adalet: Bu da devlet teşkilatı ve yönetimi ile ilgilidir. Memleketin düzeni, vatandaşların dirliği ile ilgili hususları kapsar. a) Memleketin ve vatandaşların dirliğini, huzurunu, refahını, mutluluğunu sağlamak ve korumak. b) Bunun için kanunlar yapmak ve uygulamak, c) insanların hak ve hürriyetlerini kanunlarla belirlemek; bu kanunlarla tanınan hak ve hürriyetlerin herkes tarafından eşit bir şekilde kullanılmasını sağlanmak, d) Haklıyı haksızdan, suçluyu suçsuzdan ayırt etmek; haklinin hakkını, suçlunun cezasını vermek. e) Bunları yapacak kuruluşlar düzenlemek, kurumlar oluşturmak, f) Kişinin temel hak ve hürriyetlerini sosyal hukuk

devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya çalışmak, g) Zulmetmemek, zulmedilmesini önlemek. h) Hak sahibine hakkını vermek ve haksızlıkları önlemek, vs. (Güler, 2019: 609).

Bu gün adalet sözüyle kastedilen bu grupta sayılanlardır.

KAYNAKÇA

Journal of Turkish Language and Literature
Volume:6, Issue3, Summer2020, (431-442)
Doi Number: 10.20322/littera.747765

- Akarsu, Bedia (1975). *Felsefe Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK Yay.
- Çağrı, Mustafa (1988). "Adalet-Ahlak". *TDV İslam Ansiklopedisi*. C. 1. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 341-343.
- Demirci, Mehmet (1997). "Hak-Tasavvuf". *TDV İslam Ansiklopedisi*. C. 15. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 151.
- Devellioğlu, Ferit (2015). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yay.
- Frolov, İvan (1991). *Felsefe Sözlüğü*. çev. Aziz Çalışlar. İstanbul: CEM Yay.
- Güler, Zülfî (2006). "Yunus Emre'nin Nur-ı Muhammedî Anlatımının Türk Yaratılış Destanlarıyla Benzerliği". *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 16 (2): 63-72.
- Güler, Zülfî (2019). *Prof. Dr. Ali Berat Alptekin Armağanı*. Konya: Kömen Yay., s. 601-610.
- Gündoğdu, Raşit, N. Adıgüzel, E. F. Önal (2018). *Kâmûs-ı Türkî (Latin Harfleriyle)*. İstanbul: İdeal Kültür Yay.
- Kara, Mustafa (2013). "Kur'an'da Adâlet Kavramı Ve Güncel Değeri". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 34: 137-172.
- Karaman, Hayreddin (1988). "Adalet-Fıkıh". *TDV İslam Ansiklopedisi*. C. 1. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 343-344.
- Mehmet Âkif Ersoy (2001). *Safahat*. haz. Cemal Kurnaz vd. İstanbul: MEB Yay.
- Olguner, Fahrettin (1992). "Batıl". *TDV İslam Ansiklopedisi*. C. 5. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 147-148.
- Savut, Harun (2014). "Hikmet Ve Fıtrat Ekseninde Adaletin Temelleri". *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 9 (11): 455-478.
- Topaloğlu, Bekir (1988). "Adl". *TDV İslam Ansiklopedisi*. C. 1. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 387.
- Uludağ, Süleyman (1991). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. Marifet Yayınları: İstanbul.

